

**הצעות לדרכי פעילות בנושא השואה
בחטיבות הביניים**

הצעות לדרכי פעילות בנושא השואה בחטיבות הביניים

נושא : חיים בקהילה היהודית לפני השואה מטרות:

1. היכרות עם העולם היהודי שאבד
2. בירור ערכים יהודיים בתשתית הזהות היהודית
3. קהילות ישראל בסביבה הכללית לפני השואה

דרכי פעילות המשלבות את תחומי האמנויות:

1. שימוש במקורות היסטוריים, מוסיקליים, דרמטיים, חזותיים כבסיס ליצירה אמנותית, בימתית.
2. שימוש במקורות היסטוריים כבסיס לכתיבה ויצירה דרמטית - לדוגמה: כתיבת סצנה המתארת הווי משפחה באחת הקהילות ומימושה הבימתית.
3. היומן אנה פרנק כבסיס למחקר ויצירה המשקפת חיי היהודים בקהילה.

אסופת הפעילויות
המוצעת מחולקת לכמה
נושאים המקיפים את
הוראת נושא השואה
בחטיבות הביניים.
הנושאים עוסקים בחיי
קהילות לפני השואה,
בחיי הקהילות בגטאות
בתקופת השואה ובחזרה
לחיים מתוך חיזוק
המחויבות למאבק
בגזענות. דרכי ההוראה
המשלבות היבטים
יצירתיים בתחומי
האמנויות, מזמנות
לתלמידים למידה והכרות
עם נושאים מורכבים
וטעונים באופן יצירתי
ומתוך גישה בינתחומית
ורלוונטית להם

תהליך הלמידה:

- א. התלמידים יקראו את היומן ובקבוצות יאספו ציטוטים מהיומן המתייחסים לחיי היהודים בקהילה על פי לוח זמנים. כל קבוצה תבחר באזכור של אירוע בין השנים 1929- 1945.
- ב. כל קבוצה תתבקש להציג סיטואציה דרמטית המבוססת על אזכורים מתוך היומן. ניתן להוסיף רכיבים בימתיים כמו: מוסיקה שנשמעה בתקופה, שימוש בחפצים, תלבושות.

אנה פרנק

4. היכרות עם מקורות כמו: צילומים, שירים, ריקודים עממיים, המתארים הווי חברתי שהיה נהוג בקהילות באירופה.
5. מתן ביטוי בימתי לקולאז' של מוסיקה, שירים, קטעי מחול.
6. שימוש בתצלומים כבסיס ליצירת תמונות אנושיות – יצירת מיצג סטטי המבוסס על התמונות המתעוררות לחיים.
7. ניתן להציג תערוכה המבוססת על ציורים, צילומים, מיצגים המשלבים מקורות היסטוריים.

נושא: חיי תרבות ורוח בקהילות בתקופת השואה

מטרות:

1. היכרות עם מגוון יצירות ועשייה אמנותית שהתקיימה בגטאות – שימוש במאגרי מידע.
2. דיון בדילמות ותפיסות עקרוניות בנוגע ליצירה אמנותית בגטו, האם יש לקיים מסגרות של יצירה אמנותית בגטו?
3. שימוש במאגרי מידע כמקור השראה ליצירה של התלמידים ויצירת דיאלוג אמנותי רלוונטי לתלמידים עם יצירות שנשמרו.

דרכי פעילות המשלבות את תחומי האמנויות:

1. שימוש ביצירות דרמטיות שהוצגו בגטו, לדוגמא: בגטו טרזינשטאט הציגו ילדי הגטו את המחזמר בראנדיבר. "האופרה הועלתה בגטו טרזין חמישים וחמש פעמים על-ידי ילדי הגטו. האופרה הועלתה במסגרת פעילות אמנותית ענפה שהתקיימה כדי לשמר חיי שגרה במעונות הילדים שגרו בנפרד מהוריהם. היא העניקה לילדי הגטו מפלט זמני מהמציאות הקשה בה חיו ומפלט זמני בעולם אחר, בו הטוב מנצח את הרע. באופרה השתתפו ילדים רבים, כאשר את כל תפקיד מילאו חמישה ילדים, מפני שאיש לא ידע מי יישאר לאחר השילוחים התכופים למחנות ההשמדה. רבים מהילדים נספו."

קישור לאתר:

<http://kids.gov.il/national/holocaust/ghetto/theatre/photo.html>

ניתן להציע לבתי ספר בהם מתקיימים לימודי תיאטרון ומוסיקה להעלות אופרה שמתבססת על סיפור המחזמר, בתהליך מובנה של היכרות עם הטקסט הדרמטי, תוך חשיפה לדוגמאות שהועלו בארץ, כגון בבית-ספר "נתיב הושעיה".

2. מודל הקולאז' כבסיס להבניית אירוע בימתי בנושא השואה – שלבים בתהליך ההוראה:

- בחירה של נושא או רעיון הקשור לשואה, שימש כבסיס ליצירה קבוצתית, תוך שימוש בשפת התיאטרון.
  - בחירה במספר סוגי טקסט כגון שירים וסיפורים, המאירים את הנושא הנבחר.
  - יצירת קשרים בין הטקסטים באמצעות שפת התיאטרון. דרך העיבוד של הטקסטים יוצרים תהליך ותוצר המציגים את אופן ההתמודדות עם הנושא ועם דרכי ההטמעה של הטקסטים שנלמדו.
  - בחירה וקריאה של טקסטים המתקשרים עם הנושא הנבחר.
  - חלוקת הכיתה לקבוצות. כל קבוצה מקבלת טקסט אחר.
  - מיפוי אסוציאטיבי של הנושא הנבחר.
  - חיפוש רעיונות בימתיים הנותנים ביטוי ומשמעות לרעיונות שבטקסטים.
  - יצירת שפה בימתית ייחודית לכל קבוצה על-פי מאפייני הטקסט.
- צורת עבודה על שיר יכולה לאפשר חשיבה בימתית אבסטרקטית יותר, שילוב של תנועה, קול, עבודה על דימויים פיסיים, שילוב של תמונות וקטעי וידיאו המוקרנים כחלק מהאירוע הבימתי.
- צורת עבודה על טקסט פרוזאי יכולה ליצור ביטוי מילולי יותר, עבודה על עיצוב דמויות, יחסים, קונפליקט, מקום, זמן וכו'.
- עיבוד הטקסטים כטקסטים בעלי תבנית דרמטית- התחלה, אמצע וסוף.
  - שילוב רכיבים בימתיים הנותנים ביטוי לטקסט ולרעיון, תוך שילוב תנועה, מוסיקה, קול.
  - יצירת חיבור בימתי בין הטקסטים לכדי תוצר שלם המבטא את הנושא/הרעיון הנבחר.
  - הצגת התוצר הבימתי.

הערה: רצוי בשלב הראשון לקיים "הצפת חומרים". המורה יציג בפני התלמידים טקסטים הנוגעים לנושא הנבחר, בעטיים ישוחחו התלמידים בכיתה על סוגיות שונות הקשורות לנושא. תוך כדי הדיון יוערה מידע חיוני לתלמידים בהקשרים שונים הנוגעים בנושא. מתוך טקסטים אלה ילקט המורה ויבחר את מיטב הטקסטים, מאלה שידברו אל לבו ואל לב התלמידים גם יחד. רצוי שבמהלך "הצפת החומרים" יעזר המורה ברישום של ההתרחשויות האינטואיטיביות, איזה

תלמיד אהב מה. פשר וכדאי לתת לתלמידים כתרגילים לבית – להעלות
בשיעורים העוקבים
קטעים בהשראת טקסטים נבחרים, באימפרוביזציה מלאה או מונחית,
וכך רעיונות רבים יומחו
על-גבי הבמה במרוצת פרק הזמן הראשוני של עשייה על התוצר
התיאטרוני, עוד בטרם ישתזר לו
הסדר של הטקסטים במחרוזת המופע השלם.

הערה נוספת: כאן המקום להעלות באוב טקסטים של יוצרים נשכחים
שונים המשרטטים ביצירתם את אורח החיים של היהודים בגטאות, כמו
גם מעידים בעצם יצירתם על עשייה של רוח בתוך תקופת השואה
הקשה .

התוודעות ויצירה לשיריו של ולדיסלב שלֵנְגֵל:
שלֵנְגֵל היה משורר ופזמונאי שכתב בגטו ורשה, שם נספה בשנת 1943
(בגיל 29), ייתכן שבמהלך מרד גטו ורשה. ככל הנראה הוא נלחם
בשורות הארגון הצבאי היהודי. ב-1977 יצא קובץ שיריו "אשר קראתי
למתים: שירי גטו ורשה" בפולנית.

התחנה הקטנה טרבליניקה ולדיסלב שלנגל (תרגום: הלינה ברינבאום)

ואיש לא מחכה בתחנה
ואף אחד לא מנפנף שם במטפחת
רק באויר תלויה דממה

בקו שבין טלושץ' לוורשה
מתחנת הרכבת וורשאו-אוסט

חג חדש / ולדיסלב שלנגל

אל עולם של חיים ושלווה
סביב השולחן לקינוח
בדבש ותפוח
זה את זה יברכו בשמחה
ולזכר ימי החורבן וההרס
בדבש יטבלו צלב קרס.

יהודי לכל עת צריך חג ומועד
כל מנהג וסיבה לו אחרת
כי כל חג לו מזכיר
עברו המזהיר
איזה נס או אירוע או מרד:

רעשן מסכה
זה המן הרשע
ומצות זה פרעה במצרים
בכל חג ניזכר באויב וצורר
והנס אשר בא משמים

תיגמר השואה
ותחליף הזוועה
ויגיוחו צללים מן הבור
אז ירצו הם לחגוג
כמו סוכה עם אתרוג
יום לזכר ישיבה במסתור

ויזמינו אורחים
לבורות, מרתפים
ובבונקר ישבו בדממה
יעמדו רגע דום
ויזכרו יום צום
לזכר הרעב, החרפה

הזקנים יספרו
צעירים ילעגו:
"שוב הסבא מפריז, להד"ם,
זה בטח דמיון

זה חסר הגיון
שכך סתם ירצחו בני אדם"

וידליקו נרות
לעילוי נשמות

ויזכירו: "אומשגפלץ, אקציה, בלוקדה"
ילדים ישאלו, חכמים יענו
כבליל סדר: "מה נשתנה",
"הגדה"
לפנות ערב יצאו
לבתיים יחזרו

י
ה
ח
ז
ח
ו
ש
ז
ז
ז
ז
ג
ב

ש

מ

מ

מ

מ

ש

מ

ב

מ

מ

מ

ו

מ

מ

מ

ק

חשבון עם אלוהים/ ולדיסלב שלנגל

אולי היה זה חלום –
(למרות שלא)
ואולי טשטש אותי
המשקה,
ישבנו יחד – אני ואלוהים
וערכנו חשבון...
האלוהים איש מבוגר היה,
מבטו מלא חסד;
זקן-שיבה ארוך לו
וללא סרט בשרוולו הלך...
תעודה ארית לא הייתה
ברשותו
משום שהישר מגן-עדן
הגיע,
אך אזרחות הייתה לו
ככל הנראה... –
אורוגוואית...
הוצאתי ספר גדול
והאלוהים – עט ואטרמן...
פתחתי חשבון – אמונה,
ואמרת... אדוני בבקשה:
אני בן שלושים ושתיים
שנה,
שנות שובע, או עוני
עד כה, אלוהים,
אשראי פתוח היה לי,
אמרו: התפלל
אני התפללתי;
אמרו – עליך לצום
צמתי...
במשך ימי צום קשים
ללא טיפת מים בפה
למען תהילתך הגדולה
וחוקיך המדומים...
באלומות אור-נר מיגעו
בהמולת חדרי-בתי-כנסת
התפללתי, למען תוכל
למנות את מעשי...
אמרו: לא תגנוב!

לא גנבתי.
אמרו: לא תאכל חזיר...
(אני אוהב) – לא אכלתי...
אמרו: אלוהים רוצה בכך...
אמרו: דרכו של אלוהים...
אמרו: לא תגאף...
התאפקתי... עבור
האלוהים...
אמרו: לא תרצח!
לא רצחתי
שלא יהיה לך אלוהים
אחרים על פני...
לא היה לי...
ישנם חגים נעימים
ישנם חגים קשים,
עשרות פעמים בשנה
ציוו עלי לזכרם...
ציוו עלי לשבת בסוכה...
ציוו עלי לאכול מצה...
להביע חרטות שונות
ולזנוח את העבודה.
ברצועות תפילין לחצתי
ידיים
ספרים בלעתי בלילות
ואת הגוף המתי
סליחה, אני שואל לשם
מה?
אמרת: אלוהים יעזור
אמרת: אלוהים יושיע,
האמנתי: אלוהים אתי,
אמרת: וכן הלאה...
אנא הבט, הסתכל בספר
דבר ברור ומובן,
הבט! דף מעשיך
נקי – לגבי...
סוטרים על פני
איני בורח
כחיה נרדפת ממאורה
למאורה,

אני מחכה... ואתה לא
כלום...
אני רעב, קופא ומתגעגע
הדרך מדי פעם פראית
יותר, ורחוקה,
ריק, - מות מסביב
לא בוכה... מחכה...
אכן נישאו ברוח
התחוננים, הצום, הבכי
ומאה אלף תפילות
ומחצית המיליון "אמן"...
מה אתה לי היום משיב
על כל מעשי
את הבלוק...
לוחיות הפח,
האומשלגפלאץ,
את הבון, - טרבלינקות?
האם עוד מצפה אתה
כי מחרתיים כמו בצוואה
בלכתי לגז הפרוסי
אומר לך "אמן"?
אמור דבר-מה, בבקשה,
אמור –
הוצא את החשבון
מהמחבוא,
הספרים פתוחים, -
הסתכל! –
שותפי לחיי...
אותו איש נחמד, מבוגר,
עמו ליד השולחן שתייתי,
לקח עפרון ביד, ואמר...
וכאן התעוררתי...
האם היה זה חלום רגיל?
–
האם המשקה טשטש
אותי?
אולם עד היום איני יודע
כיצד הסתיים החשבון.

דף מיומן האקציה ולדיסלב שלנגל

(תרגום: הלינה בירנבאום)

המלך מתיא על האי בין פראים היה נוהג באופן דומה.	לא הייתה התערבות באומשלגפלאץ, איש לא נשף באוזנו של שמרלינג איש לא אסף שעונים במשפחה עבור השיכור הליטאי.	היום ראיתי את יאנוש קורצ'אק כשהלך עם הילדים בצעדה האחרונה, הילדים לבושים היו בגדים נקיים כלטיוול של שבת בגינה.
הילדים הלכו את הקרונות כלטיוול פרברים בלייג בעומר, והקטן ההוא בפניו האמיצות הרגיש עצמו לגמרי כמו שומר.	יאנוש קורצ'אק צעד ישר קדימה, בראש גלוי – בעיניים לא חרדות, ילד בכיסו האחד אחו, שנים קטנים החזיק בזרועותיו.	הם חבשו סיגרים נקיים וחגיגיים, היום מותר כבר ללכלכם. בית-היתומים צעד על פני העיר בחמישיות, כיער אנשים נרדפים
חשבתי לי באותו רגע רגיל, עבור אירופה דבר אינו שווה שהוא עבורנו רושם דף היסטוריה כה יפה.	מישהו בא בריצה – מסמך בידו: מישהו הסביר ובעצבות צרח, אדוני יכול לחזור... ישנו פתק מברנדט קורצ'אק הניע ראשו לשלילה.	פני העיר הפכו חרדות כענק קרוע ועירום, חלונות ריקים ברחובות הביטו, כמו חורי עיניים מתות.
כי באותה מלחמה יהודית ארוכה, בתוך השפלה, אין סוף לה. בחוסר האונים והמהומה באותה מלחמת חיים, בכל מחיר וללא פשרה,	אפילו לא טרח להבהיר לאלו שבאו בטובות מהגרמנים כיצד ניתן להכניס אותם ראשים חסרי נשמה מהו לעזוב ילד לבדו בכזו שעה...	לעיתים צעקה כשל ציפור אבודה היתה כצליל פעמון לאחר מוות, ללא הצדקה, אדישים נסעו בריקשות אדוני ההתרחשות.
במצולות השחיתות והבגידה בחזית שם המוות אין בו תהילה, במחול הסיוט בעיצומו של הליל, היה חיל יחיד גאה – ינוש קורצ'ק ביתומים היה מטפל.	שנים רבות טרח... באותו מסע עיקש, לתת ביד ילד את כדור השמש, איך להשאירו עכשיו חרד, ילך איתם... הלאה... עד סוף הדרך...	לעיתים שעטה, ורשרוש, ושקט, עתים מישהו באקראי שיחה חפוזת קיים, נחרדה ואילמת בתפילה עמדה ברחוב לשנו הכנסייה.
השומעים אתם שכנים מעבר לחומה, אשר מבעד לסורגים מביטים במותנו? ינוש קורצ'ק מת, כדי שוסטר פלאטה יהיה גם לנו.	אחר חשב על המלך מתיא, הגורל ממנו חסך אירוע דומה.	וכאן הילדים בחמישיות – בשלה, איש לא משכם מן השורה, אלה יתומים – איש לא תקע שוחד לידי חברים מהמשטרה הכחולה.

אפשר לעבוד ולשזור קטעים מיומנה של חנה סנש, שהייתה לוחמת ומשוררת יהודייה, מצנחני היישוב שהתנדבה לשרת בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה נגד גרמניה הנאצית, צנחה לשטח הונגריה הכבושה, נתפסה, נחקרה בעינויים והוצאה להורג על ידי הנאצים ב-7 בנובמבר 1944.

מיומנה של חנה סנש:

21/9/1941, נס ציונה

ערב ראש השנה; שנתיים מאז עזבתי את הבית. שנתיים רחוקה מן הבית, מאמא; שלוש שנים כבר מאחי, ושנתיים בארץ. לו יכולתי, הייתי כותבת אולי כמה מילים לאמא. יש לי לומר לה כל כך הרבה. קשה לי למור מה הייתי מדברת עם אמא, לו נפגשנו. הייתי מספרת לה על השנתיים, על החלומות, על התוכניות, ההתלבטויות? יכולתי להגיד לה את אשר הרגשתי אתמול, לחץ חזק וקשה, יכולתי לבכות. כי הרגשתי: שתי דרכים עומדות לפניי – לחפש את אושרי הפרטי ולהעלים עין מהשגיאות אשר מסביבי, או להשקיע כוחות במלחמה הורסת וקשה בעד דברים שהם טובים ונכונים בעיניי. נדמה לי שהברירה אינה בידי. טמונות בי תכונות הקובעות את דרכי, אם גם אכיר את כל הקושי והסבל הכרוכים בה. אבל היש בי כוח וכישרון להגשים את כל אשר ארצה? והאם נכון יהיה רצוני?

- אל, אם נתת אש בליבי, תן שאוכל לשרוף את הראוי להישרף בביתי, בבית ישראל. ואם נתת לי עין לראות, אם נתת לי אוזן לשמוע, תן לי גם כוח להצליף, ללטף, להרים. ותן שמילים אלו לא תהיינה מליצות בלבד, אלא תעודה לחיי. למי הדברים מכוונים? לטוב שבעולם ואשר זיק ממנו בי הוא.

...

כל זה על עצמי. ועל העולם ההולך ונהרס סביבי, מה אגיד? על רבבות האנשים ההולכים ומתים יום-יום אקונן בערב ראש השנה? על הסבל, אי הצדק והכאב אדבר? למי? הוא היודע. ולי אין מה להגיד הערב. המאמינה אני באלוהים? איני יודעת. אלוהים שלי מורכב מאוד. הוא יותר סמל וביטוי לכוחות מוסריים הקיימים בעיניי. אני מאמינה, שלמרות הכל, שהעולם נברא לטוב, ואין רע בעולם שלא יבצבץ בו שמץ של אור, של טוב – מלים, כל אלה מילים. החיים ידברו, החיים יעידו. אני יודעת שדבריי הם דברי אדם שהכיר מעט מאוד מהסבל והרע אשר בעולם. הדרך עודנה לפניי. אני לגמרי לבדי, עצמאית, אחראית בעד עצמי. זה הטוב כעת בחיי.

*

אפשר לשלב שירים של ר'שלמה קרליבך:

הסדר האחרון בגטו וורשה

היה שם מוישל'ה אחד, המוישל'ה האחרון

בגטו וורשה

והוא שואל את אבא שלו " . . . מה נשתנה"

"מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות"

מדוע הלילה הזה כל כך ארוך ונורא,

יותר מכל הלילות האחרים?

בזמן שמוישל'ה שאל את שאלותיו

שמים וארץ עמדו דום,

אפילו המלאכים פחדו להרעיש

ואביו, אביו עונה לו . . .

"עבדים היינו"

אמר מוישל'ה: אבא יקר, יש לי עוד שאלה אחת

מכל שאלותיי וזו היא שאלתי

אני רוצה לדעת אבא יקר שלי האם אני אשאר

בחיים בשנה הבאה כדי לשאול אותך

"מה נשתנה".

האם יישאר עוד ילד יהודי אחד בכדי לשאול

"מה נשתנה"? האם יישאר אבא יהודי כלשהו

בכדי לענות "עבדים היינו"?

ואביו ענה לו: אני לא יודע . . .

אני לא יודע אם אני אהיה בחיים

אני לא יודע, אני לא יודע, אם אתה תהיה בחיים

אבל אני יודע שתמיד תמיד יהיה מוישל'ה אחד

במקום כלשהו שישאל "מה נשתנה"

אני לא יודע אם אנחנו נחיה

אבל אני יודע דבר אחד:

כי בשם קדשך נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם ועד!

*

אפשר לערוך שימוש בכתביו, בשיריו ובמחזותיו של יאנוש קורצ'אק:

קורצ'אק נולד בוורשה, פולין, ב-22 ביולי 1878 או 1879, ונרצח ב-5

באוגוסט או 6 באוגוסט 1942 בטרבלינקה. <http://korchak.org>

3. שימוש בסרט ובמחזמר "כנר על הגג" כבסיס השראה לעיצוב

דמויות שטייטעל, להתחקות אחר אורח החיים היהודי הפשוט,

הצנוע, הדתי, כפי שיהודים חיו לפני רעיון הגטאות, להביא אותו

לידי ביטוי באמצעות תלבושות, אביזרים תפאורה ועוד.

נושא: חיי הילדים בגטו – גיבורים בעל כורחם

מטרות:

1. היכרות עם הווי חייהם של ילדים בתקופה שלפני המלחמה ובמהלכה.
הילדים חוו פרידות וגעגועים מאנשים ומחפצים, מוות ואובדן, רעב ומחלות, פחד, בדידות וחשד, קור וצמא לחום אנושי, מצאו עצמם במחבוא ובמסתור, במעברים מהירים ומטלטלים, בבריחה, גילו כוחות הישרדות, התבגרות בטרם עת. חלקם פגשו מצילים – חסידי אומות עולם ולמול טוב לב חלקם פגשו רוע.
2. יצירת הקשרים בין הסיפורי ההיסטוריים של ילדים אלה לבין חיי התלמידים בהווה.

ילדים מתרחצים לפני ארוחה במטבח ציבורי לילדים שהופעל ע"י ארגון הסעד CENTOS

דרכי פעילות המשלבות את תחומי האמנויות:

1. הפקת אירוע בימתי תוך היכרות עם טקסטים כמו: שירים וסיפורים שנכתבו בשואה.

*

לברוח למקום אחר,
לנוד, למצוא את הדרכים
אל אנשים טובים יותר,
אל אלה שאינם רוצחים.
הן פה באלף לבבות
תפילה אחת לא דעכה:
כי יום יבוא, זה יום תקוות -
שעת השחרור והברכה.
(אלנה סינקובה, מתוך הספר "אין פרפרים פה")

הפרפר

אחרון היה, אחרון האחרונים,
וכה שבע, מר וססגוני -
אשר אולי, אי שם בזרוח שברירים ש ללבן אבנים
נראה צהב.

ובשאתו כנפים מעלה-מעלה
עף לנשק את אחריתו של עולמי.
זה שבועות שבעה

שפה אני

"גטואזירט"*

פה מצאוני יקירי.

קורא לי פרח שן "הארי" גם פה,

והערמון שבחצר בלובן פריחתו מושיט אלי כפו

אבל פרפר אני פה לא ראיתי.

וזה היה אחרון אחרון האחרונים.

כי פרפרים אינם חיים

בגטו.

גֵּטּוֹ אֶיִם

כְּבֵר גַּר אָנִי שָׁנָה שְׁלֵמָה כִּמְעַט
בְּעִיר שְׁחֹרָה שְׁשֻׁמָה טְרַזְזִינְשְׁטֵדט,
וּבְהַזְכָּרֵי בְּעִיר מוֹלְדָתִי,
עֲכָשִׁיו מִבֵּין אָנִי מַה לִּי הָיָה בֵּיתִי.

(פול פרידמן, 4.8.1942,

מתוך הספר "אין פרפרים פה")

*כלוא בגטו

מוֹלְדֵת יְקָרָה. הַבַּיִת הַיְקָר,
גְּרִשׁוֹנִי וְהַגְּלוֹנִי לְנֶכֶר,

אֶל הַמְּקוֹם שֶׁלֹּא אֶרְצָה לְהִיּוֹת בוֹ.
שָׁקַל חֶלֶס אֵינִי יְכוּל לְחַיּוֹת בוֹ.

הֵה, לוֹ יְכַלְתִּי אֶל בֵּיתִי לְחֹזֵר.

נְדָמָה, שֶׁשָּׁם תִּמְיֵד אֲנִיר נְאוֹר.

אֵיךְ לֹא יִדְעָתִי אַז, כְּשֶׁגָּרְתִּי שָׁם,

מַה טוֹב הָיָה לִּי, מַה הַשְּׂאֲרָתִי שָׁם!

אֲבָל עֲכָשִׁיו אָנִי זוֹכְרָךְ, הַמְּכוֹרָה,

מְפָרְחֵתִים אֶת פְּכוּכָב לִי מְאִירָה!

פֶּה אֲנָשִׁים הוֹלְכִים בְּרַחוּב וְכָל אֶחָד

אֲשֶׁר יִרְאֵם תֵּלֵא יִבִּין מִיָּד

כִּי זֶה הַגֵּטּוֹ שֶׁל טְרַזְזִין: הַפְּנִים

עַדִּים כִּי הֵם סוֹבְלִים וּמְעַנִּים.

פֶּה – לְחֵם צָר שֶׁל עֲנִיִּים

מַה נוֹרְאִים פֶּה הַחַיִּים.

אֵךְ אֶל יְאוּשׁ, אוֹלֵי הַפֶּל

עוֹד יִשְׁתַּנֶּה, וְהָעוֹלָם גְּדוֹל.

הַמֶּתֶן, חִכָּה נְכוּא הַזְּמַן

וְאֶל בֵּיתְךָ תָּשׁוּב מִכָּאֵן

כִּךְ אֲשַׁנֵּן בְּלִבִּי, הֵה מְכוֹרָה,

מוֹלְדָתִי, נִפְשִׁי אוֹתְךָ זוֹכְרָה!

ה פ ת ד

לָגֵטוּ בָּא הַפֶּתֶד הַקֹּדֶשׁ וְהָאִים:
הַמְגִפָּה אֲשֶׁר פָּשְׁתָּהּ בֵּינֵינוּ,
הַמֹּת הַקּוֹצֵר בְּחֶרְמֵשׁוֹ יוֹם-יוֹם
גְּדוֹלִים וְגַם קֶטְנִים וְאִין מִפְּלֵט מִמֶּנּוּ.

לֵב הָאָבוֹת הוֹלֵם בְּחֶרְדָּה.
הָאֵם כִּכְשָׁה פָּנֶיהָ בִּידֶיהָ -
יָד טִיפּוֹס גּוֹרָאָה חוֹנֶקֶת אֶת יֶלְדָּהּ,
גּוֹזֵל הַמֹּת חֵישׁ אֶת יֶלְדֶיהָ.

אֲנִי עוֹד חַיָּה, דוֹפֵק לִבִּי עֲדִין,
אֶךְ חֶבְרָתִי כְּבָר בְּעוֹלָם אַחֵר.
אוּלַי גַּם טוֹב יוֹתֵר לָמוֹת. מֵאִין
אֲדַע עֲכָשְׁיוֹ מַה טוֹב מֶה רַע יוֹתֵר?

לֹא, לֹא, אֵלֵי! - אֲנַחְנוּ עוֹד רוֹצִים לְחַיּוֹת,
אֶל תְּדַלֵּל כָּל-כֶּךָ אֶת שׁוֹרוֹתֵינוּ.
אֲנַחְנוּ עוֹד צָרִיקִים עוֹלָם אַחֵר לְבָנוֹת.
יִפֶּה וְטוֹב יוֹתֵר - רַבָּה עוֹד מְלֹאכְתָנוּ.

אָנָּה פִּיקוּבָה, בַּת יִיב, מִנִּימְבוּרְג

חפוש

חיפוש / דן פגיס:

צלצול כהול בדלת. ככר אינני בכית,
אחזר מקר.
צלצול. ככר אינני בעיר,
אחזר מקרתיים.
ככר אינני,
אחזר באחרית הימים.
עכשו הם פורצים את הדלת.
טפשים. הרי אינני מתכוון
להנלד אי-פעם.

*

אפשר לערוך שימוש בטקסטי

קדיה מולודובסקי נולדה בעיירה קרטוז-ברזה, בפולין, ב-1894. יקב פיכמן תאר אותה כך: "גננת הייתה, ומכל התינוקות שבגן, דומני שהייתה השובבה ביותר." מולודובסקי החלה את כתיבתה עבור ילדי עוני בפרוורי גטו וורשה. בכוח הדמיון והחלום היא האירה ורוממה את המציאות האפורה והקודרת של חייהם. תלמידיה הגיעו יחפים, רעבים, ומפוחדים, והיא כתבה סיפורים מחורזים שהעשירו את מציאות חייהם הענייה, בהומור עדין, בדמויות מן המקורות, בצלילים מקסימים ובשלל צבעים נפלא. בין ספריה: "פתחו את השער", "הילדה איילת". קדיה מולודובסקי הלכה לעולמה ב 1975 (בגיל 81).

הילדה איילת / קדיה מולודובסקי

בוורשה, בפרוור נידח, ביצה, חצר ובית שח.
שם גרה הילדה איילת ויש לה שמשיה כחלחלת.
האב נפח שחור מפיח, האם ידיה לא תניח.
הגג רעוע וגוחן ומתחתיו ציפור בקן.
לבית ארובת עשן. מיטה בבית ושולחן.
וצלחות, סירים ומים לכביסה וגם תינוק בעריסה.
והילדה איילת עם שמשיה כחלחלת.
כבר בחורה בת שש עם תלתלים כאש.

ובחוץ אור לרובו החול צהוב.
ללוש עוגות בחול יוצאת היא לכל החברות קוראת היא.
קוראה האם לבת בקול ענות מצלצלים החלונות
וגם האב שחור מפיח בקורנסו מטיח:
הביתה חיש! צריך שיר ערש לזמר לאח, צריך לשטוף סירים וכלי
מטבח,
צריך לשאוב דלי מים, צריך לתלות כתונת וגרביים,
ובולבוסים צריך לקלוף, והרצפה צריך לשטוף,
לקרוא מעט בטעם, לכתוב מעט בטעם, זכרי, כי מן הבית אגרשך
הפעם!

יוצאת איילת להביא דלי מים לתלות כותונת וגרביים. רואה היא:
אווזים הולכים.
מרת אווזת מהלכת, שורה של אפרוחים נמשכת,
כנפיים-לובן צח, רגלים-אודם עז, וגם הפתי האווז.
פותחת לה איילת שמשיה כחלחלת ובית לה וגג ואוזים לה למשחק.
רוצה איילת עם האווזים לנדוד עד שהיום יחשיך מאוד מאוד
קוראה האם לבת בקול ענות מצלצלים החלונות
וגם האב שחור פּיח בקורנסו מטיח:
הביתה חיש, היום לא חג, יש לבשל את המרק,
צריך קיסמים עוד לבקע, צריך את התינוק לנענע,

וקטניות צריך לברור, וחיתולים צריך לצרור,
וקצת לקרוא בטעם, וקצת לכתוב בטעם, זכרי, כי מן הבית אגרשך
הפעם!

הולכת איילת עצים לבקע את התינוק לנענע.
רואה היא: צפרים עפות. סדרו שורה כמו רכבת במרום, ועליהן גבוה
- אווירון.

צפרים קטנות, כנפיהן לבנות, וענן על הכל כעשן כחול
פותחת לה איילת שמשיה כחלחלת ובית לה וגג וצפרים לה למשחק
רוצה איילת עם הצפרים לנדוד עד שהיום יחשיך מאוד מאוד
קוראה האם לבת בקול ענות מצלצלים החלונות
וגם האב שחור מפיח בקורנסו מטיח:
הביתה חיש! חוטים צריך עוד להשחיל וטלאי צריך עוד להטיל,
וקישורים צריך לקשור וכפתורים צריך לתפור, וקצת לקרוא בטעם,
וקצת לכתוב בטעם, זכרי כי מן הבית אגרשך הפעם!

הולכת איילת קישורים לקשור כפתורים לתפור.
פתאום פוצחים הכפתורים בשיר ומתפזרים על פני העיר.
כל כפתור הוא כבר גלגל, וגלגלים עפים במעגל.
אחד ברחוב ביעף דוהר. ארגז מוביל הוא חיש מהר
שני גלגלים יריצו אופניים שלושה נושאים חבית של מים
וארבעה בתוך הבהלה, רתמו עצמם בעגלה.
פותחת לה איילת שמשיה כחלחלת ובית לה וגג וגלגלים לה למשחק
רוצה איילת ככה לעמוד עד שהיום יחשיך מאוד מאוד.
קוראה האם לבת בקול ענות מצלצלים החלונות
וגם האב שחור מפיח בקורנסו מטיח.
אבל איילת לא רוצה לשמוע, לא רוצה לשאת מפה רגליה,
הגלגלים מצלצלים, קוראים בשמה משתחווים אליה.
את כל הגלגלים רותמת אז איילת, עושה מהם רכבת
מתפתלת ובקול שורקת הרכבת, ואיילת הוי נוסעת
למרחקים, למרחקים, אל ארץ לא נודעת.

שירים: קדיה מולדובסקי

.1

אימא ואבא
היום עצובים
סבתא וסבא
דמעות מנגבים.
על השולחן
מדליקים
נר אחד
לא נר שבת
נר אחר
מיוחד
אני מתבונן
בכולם
שוב ושוב
חושב ושואל:
"מה היום,
חג עצוב?"

.3

כך כך כך
מצחיק אותי
כל כך
ליצנים
גדולים קטנים

עם
צלצול
פעמונים
ואני צוחק
רע רע רע
מפחיד אותי
נורא
חיילים
נושאים רובים
ורעים
מול
הטובים
ואני שותק

.2

פעם
קטפתי פרח
בדרך
כה יפה
היה הוא
אך
הוא נבל
ביד
מה חבל
ולא קטפתי
עוד פרחים
אף-פעם
בדרך

פעם
פרפר תפסתי
ביער
היה הוא
אך
הוא לי מת
ביד
באמת
ולא תפסתי
עוד פרפר
אף-פעם

ביער
מישהו
השאיר בחול
דג
זהוב-אדום-כחול
והדג
לוחש לי:
חיים... חיים
מי
יחזיר אותי
למים... מים

.4

מה - מה - מה - מה
מה - מה - מה - מה
מ-דלג בעשב
פה - פה - פה - פה
פה - פה - פה - פה
פּו-עַה בעצב
בא - בא
הערב
מה יעשה
שה - שה - שה
מי - מי - מי - מי?
מי רואה?
מי - מי - מי - מי?
מי טועה?
היכן הוא הרועה?

.5

הקשיבי לי
ילדה
קטנה וחמודה
יש בעולם הרבה כאב
תמיד זכרי
ילדה
קטנה וחמודה
שלעולם
אני אותך
אוהב

בגטו אין פרחים / הילדים מרחוב מאפו

חנה'לה חולה, היא כה רזתה בזמן האחרון...

הגטו יאכל את הילדים.

איך זה? הגטו אוכל ילדים? מהו, זאב? ובכלל מה זה גטו?

אמאל'ה, מחר שבת?

כן ביתי.

נלך אל הנהר לטייל?

לא נלך ביתי, אנו חיים בגטו, מהגטו אי אפשר לצאת.

אמאל'ה, הזוכרת את את שולה?

כן.

למה איננה באה אלינו?

שולה איננה בגטו.

נכתוב לה שתבוא.

מהגטו אי אפשר לכתוב, ולגטו אי אפשר לבוא.

אמאל'ה, מתי אלך לגן?

בגטו אין גן ביתי.

מתי תביאי שוב פרחים הביתה לשבת, כמו פעם שגרנו ברחוב מאפו?

?

בגטו אין פרחים.

אין? מה יש בגטו? אני לא רוצה להיות בגטו, לא רוצה!

אני רוצה שיהיו לי פרחים, לפחות פרח אחד קטן,

נלך מפה אימא - נלך!

חלמתי שם / בת שבע דגן

חלמתי שם

על אכל בשפּע,

על מטה לעצמי,

לא במנות,

על שמיקה

גם כדי לשבע,

שתהיה רק שלי.

גם להנות,

ועוד עוד

אין-סוף חלומות.

על מקלחת שתזרים

מים חמים

יום יום

עד סוף הימים.

(מתוך: דגן, ב., היום בכתה לי הצפירה, יד וש

ירושלים 2002, עמ' 18.)

על מושב נפרד

בבית שמוש

לי, רק לי

לבד.

2. שימוש בטקסט מילולי כבסיס לתהליכי יצירה, תוך דגש על רכיבי היצירה כמו: עיצוב המקום, הזמן, הדמויות, העלילה, דימויים. שלבים בתהליך ההוראה:

- עיבוד הטקסט הנבחר כטקסט דרמטי והגדרת התהליך הבימתי (העיבוד מחייב החלטות של סלקציה: מה חשוב בטקסט ומהם החלקים עליהם ניתן לוותר.
- בניית התהליך הדרמטי - עיבוד הטקסט על-פי העקרונות המנחים את השפה הדרמטית, פירוק הטקסט לרכיבים) ניתן לשאול את חמשת מילות השאלה: מי, איפה, מתי, מה, ולמה.
- חלוקת הטקסט למספר סצנות) התחלה אמצע וסיום. (עדייות של ניצולים המספרים את סיפורם, סיפור שימש בסיס לחיבור של דיאלוג אותו ניתן להציג.
- כתיבת מכתב בשם הניצול לדמות "שחורה" "קצין נאצי, למשל (או דווקא לדמות של מציל (חסיד אומות עולם), כבסיס לכתיבה והצגת טקסט דרמטי.
- בימוי הטקסט והחלטות סגנוניות, כוריאוגרפיה, עיצוב יחסי קהל במה, עיצוב תפאורה, מוסיקה, שימוש בחפצים, תלבושות, שימוש בבובות וחומרים אחרים.
- לטובת הפנמת אורח החיים של הילדים בגטו (רכיב דרמטי) ולטובת השראות לעיצוב הרכיבים הבימתיים שונים, לרבות תפאורה, תלבושות וכו' אפשר להסתייע גם באתר שהוקם על ידי "יד ושם" ו "גלים", הממחיש באופן ידידותי לילדים את חיי הילדים בגטו: [/http://ghetto.galim.org.il](http://ghetto.galim.org.il)

ילדים מקבצים נדבות בגטו ורשה

*

"חבריי בגטו הראו לי דרכים נסתרות לצאת מן הגטו. למדתי לעבור בין הבתים מקומה לקומה ולצאת אל הצד השני. ברבות הימים הייתי זו שנשלחה לקנות דברים, להעביר פתקים מחוץ לגטו ולתוכו ולהביא תרופות. לא הבנתי שזה מסוכן. הייתי בת שש."
(חנה. מתוך: מורגנשטרן נ. ושגיא כ., ילדים מבוגרים, יד ושם, ירושלים 1996, עמ' 47.)

*

"יום אחד הגעתי לשער היציאה מהגטו. הרבה ילדים שיחקו שם בכדורגל עשוי קופסת שימורים עטופה בסמרטוטים. בכל פעם שנפתח השער ניסו כמה ילדים לברוח דרכו. ברוב הפעמים הם נתפסו."
(ישראל. מתוך: מורגנשטרן נ. ושגיא כ., ילדים מבוגרים, יד ושם, ירושלים 1996, עמ' 47.
10 במאי 1944.)

*

"יומני הקטן, חמישה ימים שאנחנו כאן, בגטו, אבל בהן צדק שלי, כאילו עברו כבר חמש שנים... תחילה, הגדר הושלמה ואין איש יכול לצאת ולהיכנס... הכל אסור, אבל המחריד ביותר - שכל עונש הוא - מיתה. אין כתוב במפורש שהעונש הזה חל גם על ילדים, אבל נראה לי שהוא חל גם עלינו.
...בתשע בערב אנו נשכבים, יומני הקטן, ומכאן ואילך צריכים אנו כולנו לקום בשעה 5 בבוקר... אין לי מושג מה יהיה בעתיד. תמיד סבורה אני, הנה כלו כל הקיצין וזה עכשיו הגרוע ביותר. ואחר נוכחת אני לדעת, כי תמיד אפשר עוד שהכל יהיה יותר גרוע... עד כאן היה לנו אוכל, כעת כבר לא יהיה מה לאכול... כעת לקחו את העצים מן המרתף ולא נוכל עוד לחמם מים לרחיצה."
(מתוך: היימן, א., יומנה של אווה היימן, יד ושם, ירושלים, 1964, עמ' 73-74.)

*

"יומני היקר, היום ניתנה פקודה, שמהיום והלאה חייבים כל היהודים לשאת טלאי צהוב בצורת כוכב. פגשתי אנשים העונדים טלאי צהוב. הם נראו מדוכאים והלכו בראש מורכן."
(מתוך: היימן, א., יומנה של אווה היימן, יד ושם, ירושלים, 1964, עמ' 59-60)

צילום של אווה היימן

*

"את כל היהודים העבירו לאזור אחר בעיר, שבו הקימו גטו מוקף גדרות. לא יכולנו להעביר הרבה דברים כי את המכונות של אבא החרימו ונשאנו בעצמנו את החפצים."

(מיכאל. מתוך: מורגנשטרן נ. ושגיא כ., ילדים מבוגרים, יד ושם, ירושלים 1996, עמ' 49.)

"מלאו לי שש שנים. הגיע יום פתיחת שנת הלימודים. מארישה, חברתי הפולניה, הציעה שאבוא אֶתה לבית הספר, עם עוד רבים מילדי העירה. מארישה נכנסה בשער, ואחריה אני. "בוקר טוב" ברכתי את השוער.

"לאן את הולכת?" שאל.

"לבית הספר, לכיתה א' " ענית בגאווה.

האיש עמד בדרכי. "את לא יכולה!" אמר בתוקף

אבל אני בת שש"...

"את יהודייה!" אמר, "ליהודים אין זכות ללמוד. בבית הספר הזה אין מקום ליהודים".

ראיתי את מארישה מתרחקת, עד שנכנסה לבית הספר. לא בכיתי! אני יהודייה וזה לא מקומי. שנת הלימודים החלה - בלעדי."

(חנה. מתוך: מורגנשטרן, נ., רציתי לעוף כמו פרפר, יד ושם, ירושלים תשנ"ה).

*

אלפי ילדים נצלו בשואה עלי די משפחות נוצרים ומנזרים. לאחר ההצלה הפיזית ליהדות התעורר הצורך להחזרתם לתודעה יהודית. הקטע שלפנינו מתאר בית הילדים בזבשה.

מספר ביאלר:

"דבר אחד 'העזנו' לעשות. קנינו מזוזות קטנות והודענו לילדים שהן במגירה בצד ימין בשולחן של המנהלת ומי שרוצה לחליף את הצלב במזוזה יכול. במשך זמן לא רק נעלמו המזוזות ונכנסו למגירה הצלבים..."

*

א.ק. מדברת על הלבטים שליווה בתפילותיה:
"באופן חלקי האמנו, שכנראה אם עושים לנו דברים כאלה אכזריים – אלקים שלנו לא עושה מספיק, אז צריך לפנות לאלוהים של הנוצרים והוא יעזור..."

אני זוכרת את עצמי טוב, שכל תפילה שהייתי מתפללת אז, הייתי עושה זאת באמונה עמוקה שזה יעזור לי - אך מצד שני היה בי הפחד שאני הולכת מהדרך שאני צריכה ללכת בה ועלי לפנות גם לאלוקים של היהודים והייתי פונה אליו במלים שלי, לא של הספר, ואמרתי לעצמי שאחד משניהם מוכרח לעזור!...
יש שהאמינו בהוריהם: "אמרתי בלבי, אני מוסרת עצמי בידי אלוקים ובידי אבא שלי... וזאת היתה ההרגשה שלי שאבא שלי שמר אותי כל הזמן...". כך מעידה חנה גרינברג, על הרגע בו שולחה מבית מציליה

3. פעילות המתבססת על ציורים, לדוגמא: "אין פרפרים פה".

- בקבוצות של 3-5 תלמידים, כל קבוצה מקבלת ציור.
  - תלמידים מחברים משפט כותרת המתאים לציור.
  - התלמידים צריכים להציג את משפט הכותרת בדרך יצירתית: בתנועה, בקול, בדימוי חזותי נוסף.
  - בניית סצנה המבוססת על ציור בתהליך של שלוש תמונות: תמונת התחלה, אמצע וסוף.
  - עבודה עם המשפט כותרת במעגל: כל תלמיד בוחר משפט שונה המאפיין את הציור ולומד אותו בע"פ. מקיימים סבב כשכל אחד אומר את המשפט האחד אחרי השני, ניתן להוסיף מחווה. אח"כ אחד אומר וכולם חוזרים ביחד אחריו.
  - אמירת הטקסט / קטע ממנו ע"י תלמיד, כאשר יש חזרה על מילים מסוימות בטקסט, או ע"י אותו תלמיד או ע"י תלמיד אחר שמהדהד אותה.
  - אמירה משותפת של קטע מהטקסט, בצורה של דיבור מוסיקלי במקצבים משתנים.
- שיח בנושא המשפטים שנאמרו והוצגו.

יצירה בעקבות עיון בציורים בספר **"תומי" מאת בדז'יך פריטה**:

תומי הגדול אמר: "אבא צייר לי ספר תמונות... שמהן יכולתי ללמוד על החיים מחוץ לגטו טרזין..."

כל תלמיד יבחר תמונה/ציור (או שתיים) ויסב אותה/ו לסיטואציה בימתית קצרצרה, המביאה לידי ביטוי בימתי, לדעתו, את מה שרצה האבא ללמד את תומי.

באמצעות הצגת הסיטואציות הבימתיות ובדיון עליהן – אפשר להתייחס לרכיבים שונים כגון עובדות, רגשות, מסרים סמויים.

[Brad Kirkland](#)

...לפתע נעצרה אחותי ושאלה בהתרגשות: "אבא, למה אין כוכבים בשמים? ולמה יש לנו כוכבים על הבגדים? הם אף פעם לא היו שם, אתה אומר תמיד שהכוכבים הם בשמים, והם שומרים עלינו מלמעלה, ומאירים לנו את הדרך בחושך." אבא לא התבלבל. "ילדתי, כשמתחוללת בשמים סערה והכוכבים לא נראים, אלוהים ממשיך לאהוב אותנו. הוא מוריד את הכוכבים מלמעלה ושם אותם על הבגדים שלנו, סמוך ללב, כדי שישמרו עלינו מקרוב."

4. פעילות המתבססת על סיפורי עדויות:
- כל תלמיד בוחר טקסט - עדות של ניצול.
  - ניתן להציע לתלמידים לחבר מונולוג המספר סיפור מהילדות של אותה דמות.
  - עבודה עם דימויים אישיים. כל תלמיד בוחר דימויים ויזואליים שמייצגים עבורו את הדמות, ומתייחס לדימויים באופנים חזותיים שונים: ציור של הדימוי, עבודה בתנועה המציגה את הקשר בין הדמות לדימוי שנבחר.

הדגמה למונולוג שנכתב בעקבות עדות של לאה פריד, ילדה ניצולת שואה שחיה בזהות שאולה, איבדה את משפחתה בשואה, קמה מן האפר ומשקמת את חייה תוך ניסיון לחפש את זהותה היהודית: "ריקוד השמחה והעצב":

<http://www.gfh.org.il/?CategoryID=564&ArticleID=1547>

אימא רעה / יעקב ברזילי

עמדנו במגרש המסדרים בברגן-בלזן
וצפינו בנערים המתנדנדים
על עמודי התליה .
אחותי חשבה שנמצאת בגן שעשועים
ורמזה לאמא שגם היא רוצה להתנדנד.
וכשאמא סרבה לקחת אותה לנדנדות
היא לחשה לה באזן:
"אני הרי ידעתי שאת לא אוהבת אותי".

(מתוך: "אבי לא יברך על הלחם")

בדרך לכבשנים / יעקב ברזילי

בדרך לכבשנים
הבת הרעיפה נשיקות
על אמה.
והיא
כמי שדרכו סוגה באלהים
בקשה את חסותו.
לפתע הרימה
את בתה אל-על
וזעקה :
"קח אותה, עוד לא מאחר!
קח את בתי יחידתי,
אמץ אותה אל חיקך."

"אין צרך בקצורי דרך"
אמר,
"אני הרי מחפה לכן
בפתח הארבה".
(מתוך: "אותיות בוכות באש")